
Darinka Verdonik in Andrej Žgank
Univerza v Mariboru, FERI
darinka.verdonik@uni-mb.si; andrej.zgank@uni-mb.si
Agnes Pisanski Peterlin
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
agnes.pisanski@guest.arnes.si

UDK 811.163.6'322.5

DISKURZNI OZNAČEVALCI V DVEH POGOVORNIH ŽANRIH

Diskurzni označevalci so izrazi, ki k vsebini diskurza ne prispevajo nič ali skoraj nič, imajo pa pomembno pragmatično vlogo, saj povezujejo vsebino, organizirajo potek diskurza, izražajo odnos do sogovornika, do vsebine itd. Čeprav število raziskav, ki se v pragmatičnem jezikoslovju ukvarjajo z diskurzni označevalci, močno narašča, se z vprašanjem, koliko in kako je raba diskurzni označevalcev odvisna od žanrov, v katerih se pojavljajo, ukvarjajo le redki. V tem prispevku se osredotočamo na diskurzne označevalce v govorjeni slovenščini, in sicer analiziramo njihovo rabo v dveh različnih pogovornih žanrih, to sta televizijski intervjuju in telefonski pogovor. Naš osrednji cilj je ugotoviti, katere lastnosti žanrov in razlike med njima se kažejo skozi različno rabo diskurzni označevalcev. Pri tem zavestno ignoriramo kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti žanrov.

1 Uvod

Diskurzni označevalci so zadnji dve desetletji v pragmatičnem jezikoslovju zelo aktualna tema. Razlog za to je morda njihova posebnost v primerjavi s tem, kar je v tradicionalnem jezikoslovju znanega o (predvsem pisnem) jeziku, precejšnja pogostost rabe in morda tudi njihova priročnost za korpusne raziskave, ki so zlasti v zadnjem desetletju prinesle bistven kvantitativni in kvalitativni preskok v metodi jezikoslovnega raziskovanja.

Tudi v slovenističnem jezikoslovju je bilo narejenih nekaj raziskav, ki se navezujejo na temo diskurzni označevalcev (Schlamberger Brezar 1998; Gorjanc 1998; Schlamberger Brezar 2007; Smolej 2004), tukaj pa se bomo navezali predvsem na raziskave, predstavljene v Verdonik (2006); Verdonik (2007); Verdonik, Roje, Stabej (2007), kjer so diskurzni označevalci definirani kot izrazi, ki ne prispevajo nič ali skoraj nič k vsebini diskurza, pač pa so rabljeni predvsem v pragmatičnih vlogah, in sicer omogočajo povezovanje s propozicijsko vsebino v smeri naprej ali nazaj, pomagajo pri razvijanju odnosa med sogovornikoma, izražajo odnos govorca do vsebine, pomagajo organizirati potek diskurza (menjavanje vlog, prehodi med tematskimi

sklopi, prehod v zaključek pogovora ipd.). To so predvsem izrazi *ja, mhm, aha, aja, ne?, no, eee, dobro/v redu/okej/prav, glejte/poglejte, veste, mislim, zdaj*. Vendar so navedene raziskave temeljile na zelo omejenem gradivu, tako po tematiki (telefonski pogovori med turističnim delavcem in stranko, ki poizveduje po informacijah) kot po obsegu (pribl. 15.000 besed). V pričujoči raziskavi¹ bomo zato podvojili obseg gradiva v analizi ter dodali gradivo drugačnega pogovornega žanra – televizijski intervju v dnevnoinformativni oddaji – primerljivega obsega, da bi lahko opazovali razlike v rabi diskurznihih označevalcev v obeh žanrih. Tudi v tujini so takšne primerjalne študije diskurznihih označevalcev še redke (npr. Wang, Tsai 2007), za slovenski jezik pa jih sploh še ne zasledimo.

S tako zasnovano primerjalno raziskavo po eni strani prispevamo k širšemu in boljšemu poznavanju diskurznihih označevalcev v slovenskem jeziku, vendar to ni edini namen tega članka: naš osrednji cilj je analizirati, katere značilnosti izbranihih pogovornihih žanrov in razlike med njima se kažejo skozi različno rabo diskurznihih označevalcev, pri tem pa zavestno ignoriramo kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti obeh pogovornihih žanrov. S člankom prispevamo k boljšemu poznavanju pogovornihih žanrov, kot so v jezikoslovju preučevani po etnografski metodi (npr. Hymes 1977; Saville-Troike 1982), funkcijski slovnici (npr. Eggins, Martin 1997; Hasan 1984; v slovenskem prostoru Bizjak 2005) in uporabnem jezikoslovju (npr. Swales 1990; Paltridge 1995), ter skušamo dokazati, da lahko velik del razlik med žanri opišemo že s pomočjo natančne analize zelo omejenega nabora jezikovnihih znakov.

2 Zasnova raziskave

Definicija diskurznihih označevalcev, na kateri temelji ta raziskava, je že natančno predstavljena v delih Verdonik (2006) in Verdonik (2007), v delu Verdonik, Rojc, Stabej (2007) pa je tudi zasnovana shema za označevanje diskurznihih označevalcev v korpusih, ki ji sledimo. Rabo diskurznihih označevalcev želimo raziskati v večjem številu pogovorov, zato uporabimo korpusno gradivo.

2.1 Gradivo: *Turdis-2* in *BNSIint*

Korpusno gradivo zajema približno 30.000 pojavnic za vsakega od obeh pogovornihih žanrov. Analizo še večje količine besedil zavira dolgotrajnost pripravljanja gradiva za analizo.

Prvi diskurzni žanr predstavljajo telefonski pogovori med potencialno stranko in

¹ Delo enega izmed soavtorjev je bilo delno sofinancirano s strani ARRS po pogodbi št. J2-9742-0796-06.

informatorji v turistični agenciji, turistični pisarni in hotelski recepciji, žanr je torej povsem enak kot v Verdonik, Rojc, Stabej (2007). Gradivo je izbrano iz korpusa *Turdis* (Verdonik, Rojc 2006) in poimenovano ***Turdis-2***. Gradivo za korpus *Turdis* je bilo posneto na Fakulteti za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru spomladi 2004 v sodelovanju z lokalnimi turističnimi organizacijami in njihovimi zaposlenimi. Za snemanje je bil uporabljen računalniški sistem s kartico ISDN, ki je omogočal, da je klicatelj – stranka – od koderkoli poklical sistem, sistem pa ga je povezal z izbrano turistično organizacijo oz. informatorjem te organizacije. Gradivo je bilo ročno ortografsko transkribirano z dodanim delnim fonetičnim opisom in segmentirano, opisani so bili pomembnejši akustični dogodki. Natančnejši podatki o gradivu *Turdis-2* so predstavljeni v **Tabelah 1 in 2**.

	Št. pog.	Povprečna dolžina ²		Skupna dolžina	
		Minute	Pojavnice	Minute	Pojavnice
Turistična agencija	38	3,40	525	129,23	19936
Turistična pisarna	12	3,63	529	43,58	6350
Hotelska recepcija	15	2,78	417	41,68	6261
Skupaj	65	3,30	501	214,49	32547

Tabela 1: Število in dolžina pogovorov v korpusu *Turdis-2*.

	Št. govorcev			Št. pojavnic					
				Povprečno			Skupno		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Turistični agent	6	25	31	1077	548	650	6464	13696	20160
Klicatelj	21	16	37	315	361	335	6607	5780	12387
Skupaj	27	41	68	484	475	479	13071	19476	32547

Tabela 2: Število govorcev glede na spol in vlogo ter število pojavnic glede na spol in vlogo v korpusu *Turdis-2*.

Drugi diskurzni žanr predstavljajo televizijski intervjuji o aktualnih dogodkih v dnevnoinformativni oddaji, v katerih sodelujejo novinar ter en ali dva intervjuvanca. Gradivo je izbrano iz baze *BNSI Broadcast News* (Žgank idr. 2004) in ga poimenujemo **BNSIint**. Baza *BNSI Broadcast News* je nastajala v sodelovanju Fakultete za elektrotehniko, računalništvo in informatiko v Mariboru ter RTV

² Podatek o povprečni in skupni dolžini pogovorov v **Tabeli 1** se nanaša na dolžino posnetkov, ki včasih vključujejo tudi prevezovanje klica ali krajše tišine, ko informator išče informacije.

Slovenija in vključuje dnevnoinformativne oddaje in informativne pogovorne oddaje, zajete iz arhiva RTV Slovenija. Oddaje so bile ortografsko transkribirane, ker je bila baza namenjena predvsem razvoju govornih tehnologij, pa so natančno označeni tudi različni akustični dogodki (šumi, ozadje, kanal itd.). Izbor *BNSlint* vključuje večerne intervjuje iz samo ene oddaje iz obdobja 1999 do 2005. Natančnejši podatki o gradivu so v **Tabelah 3** in **4**.

Št. pog.	Povprečna dolžina		Skupna dolžina	
	Minute	Pojavnice	Minute	Pojavnice
30	6,61	1041	198,35	31.236

Tabela 3: Število in dolžina pogovorov v korpusu BNSlint.

	Št. govorcev			Št. pojavnic po govorcih					
				Povprečno			Skupno		
	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno	M	Ž	Skupno
Novinar	3	3	6	1091	1405	1248	3273	4215	7488
Intervjuvanec	33	8	41	610	450	579	20144	3604	23748
Skupaj	36	11	47	650	711	665	23417	7819	31236

Tabela 4: Število govorcev glede na spol in vlogo ter število pojavnic glede na spol in vlogo v korpusu BNSlint.

Za oba žanra ugotovimo, da glede na spol ni večjih razlik v številu pojavnic, pač pa so razlike glede na diskurzno vlogo. V televizijskem intervjuju ima daljše vloge intervjuvanec, v enem pogovoru pride na enega intervjuvanca povprečno 552 pojavnic (v trinajst pogovorih sta dva intervjuvanca in v sedemnajstih pogovorih en intervjuvanec), na novinarja dvakrat manj, 250 pojavnic. V telefonskih pogovorih ima daljše vloge informator, prav tako približno dvakrat več pojavnic (650) v enem pogovoru kot klicatelj (335).

2.2 Postopek analize

V postopku analize ločimo štiri večje korake: najprej označimo korpusno gradivo, nato vrednotimo označenost gradiva, primerjamo pogostost rabe diskurznihih označevalcev v obeh korpusih, nazadnje pa iz razlik v rabi diskurznihih označevalcev sklepamo o lastnostih enega in drugega žanra.

1. Ena oseba (soavtorica v Verdonik, Rojc, Stabej (2007)) označi vse izraze v korpusih *Turdis-2* in *BNSInt*, ki jih po Verdonik, Rojc, Stabej (2007) lahko definiramo kot diskurzne označevalce. Gre za izraze, ki nič ali skoraj nič ne prispevajo k vsebini diskurza, pač pa opravljajo predvsem naslednje pragmatične vloge:

- vzpostavljajo povezave z vsebino predhodnega ali/in prihodnjega diskurza,
- pomagajo vzpostavljati in razvijati odnos med sogovornikoma/-i,
- pomagajo izražati odnos govorca do predhodne ali/in prihodnje vsebine diskurza,
- pomagajo organizirati potek diskurza na ravni:
 - prehodov med temami pogovora,
 - menjavanja vlog in
 - strukture izjave.³

2. Ker označevanje diskurznih označevalcev temelji na posameznikovi interpretaciji in bi lahko bile morebitne razlike predvsem posledica interpretacije, smo v naslednjem koraku skušali ovrednotiti, kolikšna bi bila odstopanja pri označevanju, če bi kdo drug označeval korpus. Za vrednotenje izberemo približno 10 % celotnega gradiva. To gradivo na novo označita dve neodvisni osebi, jezikoslovka, ki raziskovalno dela na področju metadiskurza (testno gradivo 1), in inženir, ki raziskovalno dela na področju govornih tehnologij (testno gradivo 2). Edino vodilo pri označevanju je, naj sledita navodilom v Verdonik, Rojc, Stabej (2007), kjer je definirana shema za označevanje diskurznih označevalcev v korpusu, ter se o morebitnih odprtih vprašanjih ne posvetujeta ne med seboj ne z osebo, ki je označila celoten korpus. Nato primerjamo označenost testnega gradiva pri vseh treh osebah ter v odstotkih ocenimo stopnjo variabilnosti pri označevanju posameznih izrazov.

3. Za vsak korpus posebej zberemo seznam izrazov, ki so bili označeni kot diskurzni označevalci, in pogostost njihove rabe v vlogi diskurznega označevalca. Na podlagi rezultatov vrednotenja ocenimo število oznak, ki lahko variirajo odvisno od posameznikove interpretacije.

4. Analiziramo razlike med žanroma, ki se kažejo skozi rabo diskurznih označevalcev. Najprej po Verdonik (2007) povzamemo pragmatične vloge, ki jih lahko opravljajo posamezne skupine diskurznih označevalcev. Iz razlik v pogostosti rabe v obeh korpusih in na podlagi pragmatičnih vlog posameznih diskurznih označevalcev sklepamo o lastnostih posameznega žanra, v nekaterih primerih pa lahko iz razlik v rabi sklepamo tudi o posameznih lastnostih določenih diskurznih označevalcev.

³ Izjava je enota govora s sporočilno vlogo, ki je zamejena s premori v govoru istega govorca in označena z intonacijo.

3 Vrednotenje označenosti gradiva

Kot testni nabor za vrednotenje označenosti korpusov *Turdis-2* in *BNSInt* smo izbrali pribl. 10 % gradiva iz posameznega korpusa. Natančnejši podatki o količini testnega gradiva skupno in v odstotkih glede na celotno gradivo so prikazani v **Tabelah 5** za korpus *Turdis-2* in **6** za korpus *BNSInt*.

	Št. pogovorov		Dolžina v min.		Št. pojavnic	
	Skupaj	%	Skupaj	%	Skupaj	%
Turistična agencija	4	10,5	13,78	10,7	1965	9,6
Turistična pisarna	2	17,6	4,97	11,4	638	10,1
Hotelska recepcija	2	13,3	3,88	9,3	578	9,2
Skupaj	8	12,3	22,63	10,6	3181	9,8

Tabela 5: Število pogovorov ter dolžina v minutah in številu pojavnic testnega gradiva skupno ter v odstotkih od celotnega gradiva *Turdis-2*.

Št. pogovorov		Dolžina v min.		Št. pojavnic	
Skupaj	%	Skupaj	%	Skupaj	%
3	10,00	18,62	9,39	3157	10,11

Tabela 6: Število pogovorov ter dolžina v minutah in številu pojavnic testnega gradiva skupno ter v odstotkih od celotnega gradiva *BNSInt*.

	<i>Turdis-2</i>						<i>BNSInt</i>					
	K	T1	T2		E _t %		K	T1	T2		E _b %	
Diskurzni označevalci	F	F1	E1 %	F2	E2 %		F	F1	E1%	F2	E2 %	
<i>aha</i>	34	34	0,0	33	0,0	±0,0	0	0	0,0	0	-	±0,0
<i>aja</i>	4	4	0,0	4	0,0	±0,0	0	0	0,0	0	-	±0,0
<i>mhm</i>	5	6	-	6	-	-	0	0	-	0	-	-
<i>eee</i>	102	103	0,0	104	0,0	±0,0	149	149	0,0	149	0,0	±0,0
<i>glejte</i>	5	6	-	5	-	-	15	14	+6,7	15	0,0	±3,4
<i>ja</i>	66	64	+3,0	70	-6,1	±4,6	13	13	0,0	13	0,0	±0,0
<i>no</i>	10	10	0,0	10	0,0	±0,0	5	5	0,0	5	0,0	±0,0
<i>ne?</i> ⁴	65	62	+4,6	65	0,0	±2,3	16	11	+31,3	18	-12,5	±21,9
<i>dobro idr.</i>	36	36	0,0	36	0,0	±0,0	5	5	-	5	-	-
<i>mislim</i>	4	2	-	4	-	-	1	1	-	3	-	-
<i>zdaj</i>	16	15	+6,3	20	-25,0	±15,7	1	1	-	1	-	-
oporni sign.	70	70	-	70	-	-	10	10	-	10	-	-
SKUPAJ	417	412	+1,2	427	-2,4	±1,8	215	209	+2,8	219	-1,9	±2,4
medmeti	4	2	-	4	-	-	5	4	-	3	-	-
ostalo	1	14	-	23	-	-	3	7	-	61	-	-

Tabela 7: Rezultati testnega označevanja in vrednotenja označenosti gradiva.

⁴ Znak ? pri *ne?* označuje rastočo intonacijo.

V **Tabeli 7** so primerjalno prikazani rezultati testnega označevanja, ločeno po korpusih. Prikazani so za skupine diskurzni označevalcev (glej razdelek 4). V stolpcih **K** je prikazano število pojavitev, kot so označene v korpusnem gradivu, v stolpcih **T1** je število pojavitev, kot so bile označene v testnem gradivu 1, v stolpcu **T2** pa kot so bile označene v testnem gradivu 2. Za vsako testno gradivo je v stolpcih **F1** in **F2** navedena pogostost rabe. V stolpcih **E1 %** in **E2 %** je ovrednoteno odstopanje po enačbi $E1 = (F - F1) / F * 100$ oz. $E2 = (F - F2) / F * 100$. Odstopanje je izračunano tudi skupno za vsak korpus po enačbi $E_t = (|E1| + |E2|) / 2$ oz. $E_b = (|E1| + |E2|) / 2$.

Za izraze *aha*, *aja*, *eee* in *no* smo se vse tri osebe, ki smo označevale korpus, strinjale, da vedno opravljajo vlogo diskurznega označevalca, zato nam zanje ni treba ocenjevati odstopanj pri označevanju. Nadalje ne računamo stopnje odstopanja za tiste diskurzne označevalce, ki se v testnem gradivu pojavijo manj kot 10-krat, saj rezultat ne bi bil relevanten.

Pri diskurzni označevalcih *dobro/v redu/okej/prav* je označevanje zelo stabilno, saj ni odstopanj. Dokaj stabilno, in sicer manj kot 5-odstotno odstopanje opazimo pri diskurzni označevalcih *ja v Turdis-2* in *glejte v BNSInt*. Presenetljivo visoko pa je v *BNSInt* variiranje pri označevanju diskurznega označevalca *ne?*, vendar delno tudi zaradi majhne pogostosti rabe. Podobno je zaradi majhne pogostosti rabe visok odstotek variabilnosti pri diskurzni označevalcu *zdaj*, vseeno pa nas opozori na nekoliko nestabilno označenost.

Ker diskurzni označevalci niso zaprta kategorija, se tako v celotnem korpusu kot pri testnem označevanju pojavijo novi izrazi v vlogi diskurzni označevalcev, ki niso navedeni v Verdonik (2007). Ker njihove pragmatične vloge še niso raziskane in ker se pojavljajo dokaj posamično, jih v tej raziskavi ne vključimo v analizo razlik med žanroma, ampak jih samo omenimo. Kot vidimo iz **Table 7**, je bilo pri dodajanju novih izrazov v skupino diskurzni označevalcev največ razhajanj med vsemi tremi osebami, ki so označevale gradivo, kar predstavlja zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskave.

Sklenemo lahko, da je vrednotenje pokazalo ustrezno stabilnost označevanja vseh diskurzni označevalcev, razen pri *ne?* v korpusu *BNSInt* in *zdaj v Turdis-2*, pri katerih pa je visok odstotek variabilnosti označevanja delno tudi posledica nizke pogostosti v testnem naboru.

4 Razlike v rabi diskurzni označevalcev

Rezultati analize pogostosti rabe so zaradi boljše preglednosti prikazani po skupinah diskurzni označevalcev glede na pragmatične vloge, podobno kot v Verdonik (2007).

Tako obravnavamo skupaj diskurzne označevalce *dobro/v redu/okej/prav*, k *eee* štejemo tudi oblike *eee/eeem/een/nnn/mmm/eeeh* in druge podobne, h *glejte* štejemo uresničitve *glejte/poglejte/lejte/glej/lej*; k *ja* tudi obliko *jaja* ipd. k *mhm* obliko *mhmhm*; k *ne?* štejemo *ne?/a ne?/ali ne?*, k *veste* še *a veste/morate vedeti*; skupaj obravnavamo oporne signale, tj. diskurzne označevalce v vlogi, kjer ne uvajajo menjavanja vlog in tudi ne izražajo namena sogovornika, da prevzame vlogo (*mhm, aha, aja, ja, dobro, okej, tako, seveda, tudi*); dodatni posebni skupni pa so redkejši posamezni primeri rabe različnih medmetov *uuu/aaa/fff/ah/eh/hm/hja/evo/jo/voj/ma*, ki se večinoma pojavijo po enkrat oziroma najpogostejši *hm* štirikrat, in različne funkcijske besede pod oznako *ostalo*, kot so *seveda, torej, in, kajne, kaj, kako, pa, pol, recimo, velja* idr., ki so sicer pogoste, vendar redko označene kot diskurzni označevalci.

4.1 Pogostost rabe diskurznih označevalcev

Primerjavo rabe diskurznih označevalcev glede na pogostost prikazuje **Tabela 8**. Stolpca DO_t in DO_b prikazujeta, kolikokrat je posamezen izraz označen kot diskurzni označevalec, stolpca $DO_{t,v}$ in $DO_{b,v}$ pa koliko oznak lahko variira odvisno od interpretacije označevalca, v oklepajih pa je dodan odstotek variiranja iz **Tabele 7**.

Diskurzni označevalec	<i>Turdis-2</i>		<i>BNSInt</i>	
	DO_t	$DO_{t,v}$ (E,%)	DO_b	$DO_{b,v}$ (E,%)
<i>aha</i>	234	±0 (±0,0)	0	±0 (±0,0)
<i>mhm</i>	97	-	7	-
<i>eee</i>	1260	±0 (±0,0)	1291	±0 (±0,0)
<i>glejte</i>	79	-	48	±2 (±3,4)
<i>ja</i>	602	±28 (±4,6)	68	±0 (±0,0)
<i>no</i>	91	±0 (±0,0)	109	±0 (±0,0)
<i>ne?</i>	606	±14 (±2,3)	50	±11 (±21,9)
<i>dobro</i> idr.	224	±0 (±0,0)	42	-
<i>mislam</i>	24	-	2	-
<i>zdaj</i>	208	±34 (±15,7)	3	-
<i>veste</i>	27	-	6	-
oporni signali	1043	-	34	-
SKUPAJ	4509	±81 (±1,8)	1660	±40 (±2,4)
medmeti	30	-	6	-
ostalo	23	-	17	-

Tabela 8: Pogostost diskurznih označevalcev (DO) ter število oznak v korpusu, ki lahko variirajo glede na interpretacijo označevalca.

Čeprav sta korpusa po številu pojavnic primerljiva, pa nista povsem enako obsežna, zato preračunamo pojavitve na 10.000 pojavnic po enačbi:

$$x = a / b * 10.000,$$

pri čemer so

a vrednosti iz stolpca *DO* v **Tabeli 8**,

b pa število vseh pojavnic v posameznem korpusu.

Za boljšo preglednost razlik med korpusoma izračunamo tudi, kolikokrat pogosteje se rabi posamezen diskurzni označevalec v enem ali drugem korpusu, in sicer za *Turdis-2* po enačbi $X_t = DO_{t0} / DO_{b0}$ oziroma za *BNSlint* po enačbi $X_b = DO_{b0} / DO_{t0}$. Podatke prikazuje **Tabela 9**.

Diskurzni označevalec	<i>Turdis-2</i>			<i>BNSlint</i>		
	DO_{t0}	$DO_{t0,v}$	X_t	DO_{b0}	$DO_{b0,v}$	X_b
<i>aha</i>	72	±0	-	0	±0	-
<i>mhm</i>	30	-	15-krat	2	-	-
<i>ja</i>	185	±9	8,4-krat	22	±0	-
oporni signali	321	-	29,2-krat	11	-	-
<i>ne?</i>	186	±4	11,6-krat	16	±4	-
<i>dobro idr.</i>	69	±0	4,9-krat	14	±0	-
<i>no</i>	28	±0	-	35	±0	1,25-krat
<i>glejte</i>	24	-	1,6-krat	15	±1	-
<i>veste</i>	8	-	4-krat	2	-	-
<i>zdaj</i>	64	±10	64-krat	1	-	-
<i>eee</i>	387	±0	-	413	±0	1,07-krat
<i>mislím</i>	7	-	7-krat	1	-	-
SKUPAJ	1381	±25	2,6-krat	532	±13	-
medmeti	9	-	4,5-krat	2	-	-
ostalo	7	-	1,4-krat	5	-	-

Tabela 9: Pogostost diskurznih označevalcev in število oznak v korpusu, ki lahko variirajo glede na interpretacijo označevalca, na 10.000 pojavnic ter podatek, kolikokrat pogosteje je posamezen diskurzni označevalec rabljen v enem ali drugem korpusu.

4.2 Analiza razlik v rabi

Rezultati kažejo, da so diskurzni označevalci v telefonskih pogovorih skupaj rabljeni 2,6-krat več kot v televizijskih intervjujih. Kaj to pomeni za lastnosti enega in drugega žanra, bomo v nadaljevanju analizirali po skupinah diskurznih označevalcev, ki imajo podobne pragmatične vloge.

4.2.1 Diskurzni označevalci *aha, mhm, ja, oporni signali, ne?*

Diskurzne označevalce *aha, mhm, ja, ne?* in oporne signale obravnavamo skupaj, saj so njihove pragmatične vloge primerljive ali povezane in razlike v pogostosti rabe v enem in drugem korpusu podobne: vsi so namreč v telefonskih pogovorih rabljeni bistveno pogosteje (natančneje 8,4-krat do 29,2-krat pogosteje) kot v televizijskih intervjujih. Ločena obravnava rezultatov bi tako vnesla nepotrebno ponavljanje.

Pragmatične vloge teh diskurzni označevalcev povzemamo po Verdonik (2007) in so naslednje: *ja* in *mhm* izražata pritrjevanje, strinjanje oz. razumevanje, *aha* izraža razumevanje, v nekaterih rabah tudi čustvenost. Vse navedeno velja tudi za te izraze v vlogi opornega signala. *Ne?* preverja strinjanje, razumevanje. Ti diskurzni označevalci so nadalje v večini rab povezovalni elementi, *aha, mhm* in *ja* povezujejo diskurz v smeri nazaj, *ne?* v smeri naprej. Prav tako vsi ti diskurzni označevalci pomagajo pri vzpostavljanju in razvijanju odnosa med sogovorniki ter pri upravljanju menjavanja vlog, *aha* pa omogoča tudi izražanje odnosa govorca do vsebine diskurza.

Iz navedenega sklepamo, da je v televizijskem intervjuju bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje sporočajo, da razumejo povedano, da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno in da se manj oz. drugače, ne prek diskurzni označevalcev, dogovarjajo o menjavanju vlog. Ugotovitve sovpadajo s predpostavko o bolj formalnem, uradnem slogu tovrstnih televizijskih intervjujev.

4.2.2 Diskurzni označevalci *dobro, v redu, okej, prav*

Tudi ti diskurzni označevalci so v telefonskih pogovorih pogostejši kot v televizijskem intervjuju, vendar je razlika manjša kot pri prejšnji skupini diskurzni označevalcev (nekaj manj kot 5-krat več rab v *Turdis-2* kot v *BNSInt*). V *BNSInt* je od teh izrazov večinoma rabljen *dobro, v redu* in *prav* sta po enkrat v vlogi diskurznega označevalca, *okej* sploh ni rabljen. V *Tudis-2* sta *dobro* in *v redu* v vlogi diskurznega označevalca približno enako pogosto rabljena, polovico manj je rabljen *okej* in le redko *prav*.

Podobno kot *ja* in *mhm* tudi *dobro/v redu/okej/prav* izražajo strinjanje, povezujejo diskurz v smeri nazaj, pomagajo vzpostavljati stik s sogovorniki in pomagajo pri upravljanju menjavanja vlog (Verdonik 2007). V primerjavi z *ja* in *mhm* je posebna njihova vloga pri upravljanju tem pogovora, saj pogosto kažejo prehode med tematskimi sklopi – v raziskavi Verdonik (2007) se je pokazalo, da so v korpusu *Turdis-1*, ki je del korpusa *Turdis-2*, kar v polovici primerov kazali prehod v zaključek pogovora oz. omogočali dogovarjanje o prehodu v zaključek pogovora,

tako da lahko to vlogo štejemo za najbolj značilno. Tudi iz konkordančnega izpisa v *BNSIint* je razvidno, da *dobro* v veliko rabah kaže prehod med tematskimi sklopi, vendar skoraj nikoli prehoda v zaključek pogovora. Pri tej primerjavi moramo upoštevati še to, da je v analiziranem gradivu telefonskih pogovorov več kot dvakrat več kot televizijskih intervjujev, torej je tudi toliko več zaključkov pogovora. Treba je tudi upoštevati, da nimamo na voljo podatka, koliko prehodov med tematskimi sklopi je v enem in drugem korpusu, kar lahko prav tako vpliva na pogostost rabe teh diskurzni označevalcev.

Verjetno je torej, da so ti izrazi nekoliko pogostejši v telefonskih pogovorih kot televizijskih intervjujih zlasti v tistem delu rab, ki se nanašajo na vzpostavljanje stika, pritrjevanje, povezovanje, kar tudi sovпада z zgornjo ugotovitvijo 4.2.1, da je v televizijskem intervjuju bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje izražajo, da razumejo povedano, in da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno. Prav tako je v televizijskem intervjuju manj potrebn po izražanju strinjanja, da se pogovor zaključi.

4.2.3 Diskurzni označevalec *no*

No je v *BNSIint* drugi najpogostejši diskurzni označevalec in je poleg *eee* edini, ki je kljub sicer bistveno redkejši rabi diskurzni označevalcev v televizijskih intervjujih pogosteje rabljen kot v telefonskih pogovorih, kjer je v primerjavi z drugimi diskurzni označevalci skoraj redek.

No opravlja v različnih rabah raznolike vloge: ima močno povezovalno vlogo v smeri nazaj, v nekaterih rabah izraža odnos govorca do predhodne vsebine (pogosto nasprotovanje), kadar je rabljen na koncu izjave, poudari predhodno vsebino (Verdonik 2007). V *BNSIint* je *no* večinoma rabljen tako, da uvaja vlogo, v kateri se tvorec ne bo povsem strinjal s predhodno vsebino diskurza oz. ji ne bo pritrtil, večkrat pa je uporabljen tudi v izrazito povezovalni vlogi (npr. *no in naša gosta sta ...*). V *BNSIint* nikoli ni rabljen na koncu izjave, medtem ko je v *Turdis-2* takih rab kar nekaj. Enako kot v *BNSIint* ima v *Turdis-2* *no* pogosto povezovalno vlogo, redkeje kot v *BNSIint* pa izraža zadržanost do vsebine predhodne sogovornikove izjave ali nasprotovanje.

Sklepamo torej lahko, da je v analiziranih televizijskih intervjujih predvsem pogosteje kot v telefonskih pogovorih izraženo nestrinjanje.

Tudi tukaj lahko – čeprav manj zanesljivo kot pri *in redu* in *okej* – iz rezultatov sklepamo o nekaterih lastnostih tega diskurznega označevalca. Mogoče je namreč, da je njegova pogostejša raba v *BNSIint* tudi posledica tega, da je manj osebni in bolj formalen.

4.2.4 Diskurzna označevalca *glejte* in *veste*

Tako *glejte* kot *veste* sta v telefonskih pogovorih pogosteje rabljena kot v televizijskem intervjuju, vendar je pri *glejte* razlika manjša kot skupna razlika v rabi diskurznihih označevalcev. *Glejte* se pojavlja v različnih oblikah – *glejte* z varianto *letje*, *poglejte* in *glej* z varianto *lej*. V obeh korpusih so tako tudi razlike v rabi posameznih oblik: v *BNSIint* je (*g*)*lejte* rabljen 26-krat in *poglejte* 22-krat, v *Turdis-2* pa (*g*)*lejte* 66-krat, *poglejte* 10-krat in (*g*)*lej* 3-krat. *Veste* je v obeh korpusih rabljen dokaj redko, pa tudi njegove pragmatične vloge niso povsem natančno raziskane, saj so njegove rabe zelo različne (Verdonik 2007), tako da ga v nadaljevanju ne obravnavamo.

Glejte lahko izraža pomen *bodite pozorni na naslednje* oz. *bom razložil*, torej skuša pritegniti pozornost udeležencev diskurza. Deluje kot povezovalni element v smeri naprej ter pomaga pri vzpostavljanju in razvijanju odnosa s sogovornikom v smeri naprej.

Razlike v rabi posameznih oblik (v televizijskih intervjujih je *poglejte* skoraj enako pogost kot (*g*)*lejte*, tikanje ((*g*)*lej*) ni rabljeno) in nasploh redkejša raba tega diskurznega označevalca v *BNSIint* ponovno potrjujejo, da je stik med sogovorniki bolj distanciran in manj intenziven kot v *Turdis-2*.

Razmerja v rabi oblik (*g*)*letje* in *poglejte* kažejo, da govorci obliko *poglejte* razumejo kot nekoliko bolj formalno in uradno kot (*g*)*lejte*.

4.2.5 Diskurzni označevalec *zdaj*

Komajda prisotna raba diskurznega označevalca *zdaj* v televizijskih intervjujih v primerjavi z dokaj pogosto rabo v telefonskih pogovorih je bila za nas najbolj presenetljiva. Kljub večji variabilnosti oznak v korpusu *Turdis-2*, ocenjeni v razdelku 3, je namreč nedvomno, da je *zdaj* v telefonskih pogovorih med srednje pogostimi diskurznihih označevalci, v televizijskih intervjujih pa je rabljen le izjemoma.

Zdaj je izrazito napovedovalen in opozarja na vsebino, ki bo sledila, pa tudi povezuje diskurz s trenutkom govorjenja. Po diskurznihih vlogah je tako precej samosvoj v primerjavi z drugimi analiziranimi diskurznihih označevalci.

Iz tega bi lahko sklepali, da v televizijskih intervjujih tvorca morda manj napovedujejo vsebino oziroma ne posvečajo tolikšne pozornosti povezovanju s trenutkom govorjenja, vendar je treba tudi upoštevati, da verjetno o rabi *zdaj* v vlogi diskurznega označevalca ne vemo dovolj in bi jo morali še dodatno raziskati. Mogoče

je namreč, da je *zdaj* v vlogi diskurznega označevalca pogojen tudi z (ne)formalnim slogom in jezikovno zvrstjo (pri čemer bi se glede na tukajšnje rezultate uvrstil v bolj pogovorne zvrsti in neformalni slog), z regionalno pripadnostjo govorcev (o tem bi morali narediti dodatne raziskave) ali kako drugače.

4.2.6 Diskurzni označevalci *eee*, *mmm* ... in *mislim*

Eee je poleg *no* edini diskurzni označevalec, ki je v *BNSlnt* rabljen nekoliko pogosteje kot v *Turdis-2*. V obeh žanrih pa je to najpogostejši diskurzni označevalec, v *BNSlnt* za nekajkrat pogostejši kot drugi diskurzni označevalci. *Mislim* je po drugi strani eden najredkejših diskurznih označevalcev v obeh korpusih in je preredko rabljen, da bi lahko iz tega kaj sklepali o lastnostih žanra.

Eee ima pomembno vlogo pri organiziranju vsebine diskurza, in sicer predvsem pri menjavanju vlog, kjer v nasprotju z *ne?* signalizira, da še poteka proces tvorjenja in tvorec zato še ne želi predati vloge oz. da želi sogovornik prevzeti vlogo, hkrati pa z njim tvorec pridobi čas za tvorjenje. *Eee* je poleg *mislim* tudi edini diskurzni označevalec, ki pomaga pri organiziranju vsebine diskurza na ravni izjave.

Iz pogostosti rabe *eee* lahko sklepamo, da govorci v televizijskih intervjujih le nekoliko pogosteje kot v telefonskih pogovorih signalizirajo, da še poteka proces tvorjenja in s tem pridobivajo čas za tvorjenje ter da še ne želijo predati vloge oz. da želijo prevzeti vlogo.

5 Zaključek

V predstavljeni raziskavi smo si zadali za cilj, da raziščemo, kaj lahko o lastnostih dveh različnih pogovornih žanrov – televizijskih intervjujev v dnevnoinformativni oddaji in telefonskih pogovorov v turizmu – spoznamo samo skozi rabo diskurznih označevalcev, in pri tem zavestno ignorirali kontekstne dejavnike, ki seveda sooblikujejo lastnosti analiziranih žanrov.

Pokazalo se je, da so diskurzni označevalci v analiziranih telefonskih pogovorih rabljeni več kot dvakrat pogosteje. Podrobnejša analiza je pokazala, da je v televizijskem intervjuju v dnevnoinformativni oddaji bistveno redkeje izraženo strinjanje s sogovornikom oz. je pogosteje izraženo nestrinjanje, kar kaže pogostejša raba *no*, da sogovorniki drug drugemu bistveno redkeje izražajo, da razumejo povedano, da je vzdrževanje tesnejšega stika med sogovorniki nepotrebno in da se manj oz. drugače, ne prek diskurznih označevalcev, dogovarjajo o menjavanju vlog. Prav tako je v analiziranih televizijskih intervjujih manj potreb po izražanju

strinjanja z zaključkom pogovora. V splošnem se torej tudi skozi (ne)rabo diskurznihih označevalcev potrjuje bolj formalni, uradni, neosebni slog analiziranih televizijskih intervjujev. Kot vidimo, interpretacija razlik v rabi diskurznihih označevalcev kaže zlasti na intimne, medosebne vidike komunikacije. Menimo, da smo s tem dokazali, da lahko določeno področje razlik med žanri opišemo že skozi natančno analizo rab zelo omejenega nabora jezikovnih znakov.

Seveda pa se zavedamo, da vsi vidiki rabe diskurznihih označevalcev še nikakor niso raziskani. Tako nismo govorili o nekaterih značilnostih analiziranih pogovorov, ki se zdijo zelo očitne – npr. zlasti razlike v prenosniku, vsebinski zahtevnosti pogovorov, obremenjenosti govorcev zaradi javnega nastopanja v televizijskih intervjujih – in ki se morda kažejo tudi skozi rabo diskurznihih označevalcev. Da bi to lahko potrdili, bi morali podrobneje analizirati vpliv kontekstnih dejavnikov na rabo diskurznihih označevalcev, to pa predstavlja problem za novo raziskavo.

Diskurzni označevalci *okej*, *v redu*, *(g)lej* so v intervjujih rabljeni redko ali sploh ne, kar nakazuje neformalno, zasebno naravo teh izrazov. Podobno iz pogostejše rabe *no* in *poglejte* v televizijskih intervjujih sklepamo o bolj formalni naravi teh dveh diskurznihih označevalcev. Pri tem govorimo o značilnosti diskurznihih označevalcev, ki ji v raziskavah Verdonik (2007) ni posvečena pozornost, saj je enotnost raziskovanega gradiva onemogočala tovrstno analizo. V raziskavi v tem prispevku pa smo lahko zaznali, da so diskurzni označevalci vsaj do neke mere podrejeni zvrstnosti koda, slogu, registru ali kakorkoli to poimenujemo. Na tem področju se odpirajo nova vprašanja, povezana z diskurznihih označevalci.

Zanimivo izhodišče za nadaljnje raziskave ponuja tudi pogostost rabe *eee*, ki je v *BNSlint* sicer nekoliko pogostejši kot v *Turdis-2*, vendar ne veliko, vsekakor pa manj kot smo pričakovali. Ponuja se teza, da je morda pri spontanem ali pretežno spontanem tvorjenju ta diskurzni označevalec vedno približno enako pogosto rabljen. Zanimivo bi bilo analizirati razmerja med njegovo pogostostjo in dolžino vlog ter opazovati, ali obstaja kak vzorec, na koliko besed tvorec izreče *eee*.

Literatura

Bizjak, Aleksandra, 2005: Strukturalno-pomenska analiza pridige kot žanra. *Slavistična revija* 53/2. 153–170.

Eggins, Suzanne, Martin, J. R., 1997: Genres and register of discourse. van Dijk, T. A. (ur.): *Discourse as Structure and Process*. Sage Publications Ltd. 230–256.

Gorjanc, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija* 46/4. 367–388.

Hasan, Ruqaiya, 1984: The nursery tale as a genre. *Nottingham Linguistic Circular* 13. 1–51.

Hymes, Dell, 1977: *Foundations in Sociolinguistics: An Ethnographic Approach*. London: Tavistock Publications.

Paltridge, Brian, 1995: Working with genre: A pragmatic perspective. *Journal of Pragmatics* 24. 393–406.

Saville-Troike, Muriel, 1982: *The Ethnography of Communication: An Introduction*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.

Schlamberger Brezar, Mojca, 1998: Vloga povezovalcev v diskurzu. *Jezik za danes in jutri*. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 194–202.

Schlamberger Brezar, Mojca, 2007: Vloga povezovalcev v govorjenem diskurzu. *Jezik in slovnstvo* 52/3–4. 21–32.

Smolej, Mojca, 2004: Členki kot besedilni povezovalci. *Jezik in slovnstvo* 49/5. 45–57.

Swales, John M., 1990: *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: C.U.P.

Verdonik, Darinka, 2006: Mhm, ja, no, dobro, glejte, eee ...: diskurzni označevalci v telefonskih pogovorih. *Jezik in slovnstvo* 51/2. 19–36.

Verdonik, Darinka, 2007: *Jezikovni elementi spontanosti v pogovoru: Diskurzni označevalci in popravljanja*. Maribor: Slavistično društvo Maribor.

Verdonik, Darinka, Rojc, Matej, 2006: Are you ready for a call? – Spontaneous conversations in tourism for speech-to-speech translation systems. *5th International Conference on Language Resources and Evaluation*, Genova, Italija.

Verdonik, Darinka, Rojc, Matej, Stabej, Marko, 2007: Annotating discourse markers in spontaneous speech corpora on an example for the Slovenian language. *Language Resources and Evaluation Journal* 41/2. 147–180.

Wang, Yu-Fang, Tsai, Pi-Hua, 2007: Textual and contextual contrast connection: A study of Chinese contrastive markers across different text types. *Journal of Pragmatics* 39. 1775–1815.

Žgank, Andrej, Rotovnik, Tomaž, Verdonik, Darinka, Kačič, Zdravko, 2004: Baza Broadcast News za slovenski jezik (BNSI) in sistem za razpoznavanje tekočega govora. Erjavec, T., Gros, J. (ur.): *Informacijska družba IS'2004: Jezikovne tehnologije*. 94–98.